

**EUSKALTZAINDIAREN
BARNE-HISTORIA
(VI)**

EUSKALTZAINDIAREN BARNE-HISTORIAZ

*Xabier Kintana,
idazkaria*

SARRERA

Gure Hizkuntzaren Akademiak aspaldidanik ikerketa eta arautze arloan egiten dituen lanak eta euskara sustatu eta jagoteko asmoz ematen dituen pausoak gero eta ezagunagoak dira, eta horiek gure gizartean sorrarazten duten oihartzunak eta dituzten aplikazio zabalek aski ongi erakusten digute jendeak zer nolako interesa duen gure egitekoetz.

Badira, ordea, gure erakundearen historian hain ezagunak ez diren puntuak, beraren sortze, jardunbide eta bilakaeraren gorabeherei buruzkoak, hor-han-hemenka gutun argitaragabe, artikulua eta dokumentu sakabanatueta barreriatuak. Horietan guztiotan nolabait Euskaltzaindiaren barne historia dei genezakeena datza, maiz, zoritxarrez, aski ezezagun eta gaizki adituen eta ulerkerak okerren iturri, eta, horrexegatik, gure ustez, barne historia horretako zokomokoak argitu eta gure argi-ilunak islatzea egokia bezain komenigarria litzateke. Beraz, xede horrekin, zenbaki honetan hasi eta hemendik aurrera osatuz joan nahi genukeen atal honetan, Euskaltzaindiaren ibilbide historikoa hobeki ulertzeko lagun dezaketen era guztietako agiriak eta lekukotasunak agertzen hasiko gara, P. Xarrittonek oraingoan argitaratzen dituen dokumentu baliotsuak lehenbiziko urratsak izanik.

PIERRE LAFITTEN GUTUNDEGIA

Lehen gutun azaoaren aurkezpena

P. Charritton,
P. Andiazabal,
J.A. Irigaray

Euskaltzaindiko liburutegian dagoen P. Broussainen gutundegia, *Euskera*-ren 5. zenbakitan argitaratu eta, lotzen gatzazkio Baionako Apezpikutegian dagoen P. Lafitten gutundegiari. Gutundegi hau jadanik baliatua izan da zenbait ikerlei esker, hala nola Eusko Ikaskuntzako buru-orde Jean-Claude Larronderi esker, Sabino Arana Fundazioak 1995an argitaratu zuelarik *Euskalerrizaleen mugimendu abertzaleen sortzea Iparraldean (1932-1937)* hiru hizkuntzatan, edo Amelia Hernández Matak aurkeztu aitzin bere doktoregoko tesia Leioan *P. Lafitten sare intelektuala (1920-1940)* eman zigularik Uztaritzen (*Euskera*, 2001-2, 581-637 or.).

Ez gara beraz gai horietan berriz sartuko, nahiz horien iturriak liburutegian dauden beste gai bereziren asko bezala. Hemen orai argitaratzeko xedea dugu, Piarres Andiazabalen baimenarekin, tituluak dioen bezala Euskaltzaindiaren barne-historiari doazkon idazkiak eta hasten gara Piarres Lafitte eta Irigarai Pablo Fermin, Aingeru aita-emeen eta Piarres Lafitten elkarriketaren lehen zatiarekin.

Agertuko dira lehenik P. Lafittek berak bidali gutun bakan eta berdin datarik gabekoak, gero Aingeruk 1937. aitzin bidaliak *eta daugin aldian Aingururen gerla ondokoak*.

P. Xarritton

P. LAFITTE – A. IRIGARAY
(1955-1970)

Urriaren 4-ean
(1955 urriaren Iekoari ihardespena)

Adichkidea,

Huna nun zer den zintzarroa eta *tobera-munstra* hoieri buruz.

Hasteko «Arsenal» delako liburutegian, orai deus ere ez.

«Bibliothèque Nationale» delakoan,

Parisen: n° 113 eta 179, «Le Grand Alexandre» pastoralarekin nahasteka.

- (1) *Ardeatina et Ludovina*.
- (2) n° 136, *Chiveroua et Marceline*.
n° 135, Pansart-ekin nahasteka.
- (3) *Planta et Eléonore*.
n° 138, Roland-ekin nahasteka.
- (4) *Recoquillard et Arieder*.

Bordelen aurki ditazke:

- (1) *Canico et Belchitine*, n° 24.
- (2) *Jouanic Hobe et Arlaita*, n° 13.
- (3) *Malkus et Malkulina*, n° 21.
- (4) *Mehalçu et Vénus* «Saturne et Vénus»-ekin nahasteka, n° 18.
- (5) *Petitun et Petik Huni*, n° 19 (ez da aitzin pheredikiaz besterik).
- (6) *Pierrot et Charrot*, n° 16 «L'enfant prodigue» pastoralarekin nahasteka eta «Bacchus»-ekin, n° 22.

- (7) *Planta et Eléonore*, n° 23 «Pansart» delakoarekin nahasteka.
- (8) *Saturne et Vénus*, n° 18.

Baionan berriz: Bibliothèque Municipale Ms: Basques

- (1) *Ardeatina et Ludovina* «Le Grand Alexandre» pastoralan ithoa, n° 46.
- (2) *Canico et Belchitine*, Bordelekoaren pare-parekoa, n° 54.
- (3) *Saturne et Vénus* hiru paia «Judith et Holopherne» pastoralan galduak, pp. 67-70.

RIEV 1923 (oct.-déc.) bada artikulu bat «Les tragi-comédies de Carnaval» par G. Hérelle.

Hor aiphu ditu hirur:

- (1) *Jugement et condamnation de Carnaval*. Nehun ez da haren hatzik.
- (2) *Pansart* aurki ditake Parisen (n° 135) eta Bordelen (n° 23).
- (3) *Bacchus* ez da Bordelen baizik (n° 22).

Igortzen dautzut Baionan hartu dudan *Canico et Belchitine*. Uste dut hori den ohargarriena.

Orai arras lanperatua naiz nihaur kopiatzen artzeko, bainan badut kopiatzale bat.

Parisen liburuzain dagon ene eskolier ohi batek lagunduko gaitu Pariseko tragerien ekhar-arazten, Baionarat, bederazka bederen, nahiz ez den maiz egiten holakorik. Orai nahiago dituzte eskutitzak mikrofilmatu.

Othoi ez eni gal igortzen dauzkitzun kaierrak.

Bilhatzen duzun neurthitz aldiaz ez dut berririk.

Ez dugu batere saltzerik hiztegiari buruz: uste ginuen, *bi mila* gramatika salduz geroz, bederen bertze hainbertze hiztegi joanen zirela «in nomine santi-an», bainan zortzigarren ehunerat ere ez gira heldu, bortz mila jalgi ditugularik bada!

Ondoko egunak arte.

Zure-zurea

P. Lafitte

(1962)

Adiskide Jauna,

Ondar denbora hautan ez gira zuen aldetarikako berririk gabe. Eta, egia erran, buru-joangarri da ikustea gure Eskualzaindi zaharra gisa hortan zatikatua.

Hunaindiko eskualdunek auzi hortan sartzeko esku-biderik badugun gaudе, baitakigu Eskualzaindi guzia zuen arteko diru xoilak deramala, eta gu bizkarkin bezala aurkezten girela zuen artean, nahiz bethi ongi hartuak eta ederki artatuak.

Bertzalde, nahiz zonbaitek dioten, bazterretik gauzak askotan hobeki ikusten direla, atsotitzak dio: *«urrungo eltzea urhez, harat orduko lurrez»*.

Gure aburuek zer balio duten ez dakit, baina hasian hasi huna neure ikusteko manera.

Iduri zait Akademia, aspaldiskoan, ez dela estalgi nasai bat baizik: agintarien begietan gerizatzen ditu eskuararen alde eginikako asko jai, zoin gehiagoka, sariketa, liburu agertze eta holako. Ez da gauza apurra, segur eta hare; eta hauspean erdi-bizi zen pindarrari garra ateratzeko errextasunen emaittea izan da obra bat zaila eta merezimendu handikoa. Baditake, behin edo bertze, Akademia zuhurregi edo herabegi aurkitu duten zonbaitek; baina nik ez diot hortan harririk aurdikiko, hain zuzen hura nun den ez baitakit: zuhurtziaren izenean alderdikari izan ditakela ere, erran dute; baina bana-bertze iduri zait Akademia ez dela izan hain hertsia: aise da erraitea, ardietsi ez dituen baimeak ez zituela, beharbada, izaiteko gisan galdetu! Frantsesez «procès de tendance» erraiten diotegu aieru horieri.

Beraz Akademiak denen eskerrak hartze ditu, eskuarari eta eskualzaleri egin dioten laguntza eder horren gatik.

Baina ez dut uste Eskualzaindiaren eginbideak hortan direla mugatzen. Eta ez badu kasik bertzerik egiten, hori heldu da lehen-lehenik egiazko buruzagi baten eskasetik. Azkue bere azken urtetan ez zen itzal bat baizik, izan zenaren ondoan. Erlika saildu baten pare ohoratzen ginuen, baina ez zuen gehiago deus ere ez manatzen, ez kudeatzen. Oleaga gaizoak zadorlaritza zeraukan prestu-prestua, eta ez ginen lanho-arte hortarik ateratzen! Gero Echaidе jauna etorri zaiku, bethi maitagarri, baina gemenik gabe, eritasunak ahuldua. Hunek ere ez dauku behin ere lanik agindu, ez xederik aurkeztu. Eta,

erran badezaket, ondarrerat gauzak mandotik astora joan zaizkigu. Zadorlariaren mutila, A.I. (Alfontso Irigoyen) jarri zaiku denen kudeatzale; hots, morroina nagusi. Bertze nehork ez baitzuen eskualzainetan manatzeko ausartziarik, mutila ikusi dugu eskualzainen itzain; eta nik ez dut batere arrotz atzemaiten, izana jadanik zuenak nahi ukan baitu eskualzain izena ere ardietsi. Ofizioa utzi ziotenaz geroz, zertako ez titulua ere eman? Nago, bururaino joaitekotz, ez litalaken buru ere ezarri behar!!! Funtserat-eta, A.I. gazteari ez diot nik hobenik botatzen; izaitekotz, gu gira hobendun, eskualzainak, gauzak hortaraterat utzi ditugulakotz, gemen eskasez, edo ezinbertzez.

Bainan badut uste A.I.-ren izendatzeko maneraz kexu direnek arrazoin dutela: indarkako ukaldi baten itxurak baditu, Eskualzaindiko arauak kasu hortan baztertuak izan baitira. Gure gostuko, izendatze hori berriz egitekoa da: hiru eskualzainek aurkeztu dezatela, eta gero izkiribu horren gainean eman bedite bozak, eta legez izendatua izanen da.

Haatik ez gira munduaren azkeneraino buruzagirik gabe egoiten ahal. Norbait... behar dugu, manatzaile. Araudiak ez du ekartzen hil-artinokoa izendatu behar denik. Bizpahiru urterentzat ongi litake. Erran gabe doa «citoyen espagnol» beharko dela, asko arrazoin bixtan direnen gatik. Bainan otoi ez ezar aitaso zahar akiturik, eta ahalaz ez apezik ere.

Geroko izendatzeri buruz izanen da zer egin. Guk, Lapurdi-aldekoek, ez dugu pleinitzeko arrazoinik, alkiak nasaiki eman dauzkutze; bainan biziki xuhur ez ote den izan Eskualzaindia bertze Eskualde batzueri buruz, eta hori beharbada, ala ez azolez ala batzuen beldurrez? Nik ez dakit, bainan aditu izan dut, azken denbora hotan eskualzaindia bilakatua dela iputch-zaindia, hots, zonbaiten eskuetan dagola eroria eta hain xuxen Gipuzkoako jaun batzuen menean. Hortako omen da kasik Donostian kokatua. Guri iduri zaiku Donostia ez dela hain gaizki hautatua, bide-erditsutan bezala delakotz, bai hemendik, bai Nafarroatik, bai Bizkaiatik. Bizkitartean hedamenaren gatik noizean behin Donostiatik ateratzea ez zaiku batere gaizki; eta hortan ere guk ez dugu erraitekorik, bai Baionan, bai Uztaritzen bildu baita jadanik Eskualzaindia, eta berriz etortzekoa ere Belokerat eta Baigorriat segurik, aurthen berean.

Ikusi behar, ea guretzat dituzuen arta horiek, ez litazkeen hedatzen ahal Nafarroarat ala Bizkaiarat. Bilbotar batzueri iduri zaiote zireztela gu erdi-arrotzentzat dena agur, eta hurbilekoentzat muttur! Ez dut, egia erran, batere sinesten halako alderdikariak zireztela: halere kasu egin behar ginuke denek, ez ote ditugun aisegi baztertzen garbizale batzu, ez direlakoan gure eskuara herritarraren alde. Zuharek diozun bezala: Eskualzaindiak gora atxiki behar du bere burua.

Bilbotar anaia horiek ezinago minberak dira eta idurikorak. Erranen dauztuz gure departamenduan halako zerbait iragaiten dela. Guk eskualdunek ez dugu Baiona baizik gogoan, bainan Pau-en baita departamenduko hiri-nausia, iduritzen zaiku han beti gure kontra ari direla, dena azpikeria eta faltsokeria,

eta askotan harrituak daude biarnesak nundik atheratzen ditugun gure ixto-rioak, uste gabetarik zaurtu gaituztelarik. Inchauspe jaun zena Paueko Deputazionean buru izan zenaz geroztik, aitortuko dautzut Biarnesekilakoa arras ez-titu dela beharrik, eta eskualdunak ez girela lehen bezain idurikorak. Banago ez denetz holako zerbait gertatzen bilbotar haurridekin. Ez ditugu sumindu behar, eta are gutiago baztertu behar: batasuna orotan galde egiten-eta, itsusi eta kaltegarri laiteke nolazpait ez elgar aditzea.

Letra luze hunek nahi zaitu argitu gure aburuez; behar bada lagunduko zaitu, heldu den biltzarraren apailatzen zure adixkidekin. Ez dautzut batere segeturik galde egiten, eta erakuts dezakezute zure Donostiako eskualzainkideri, bereziki Lecuona, Arrue, Michelena jauneri. Igorri dautzut, Dassance eta Eppherre jaunekin hitz egin ondoan, bainan ez heien partez: beude ene gain hemen erranak.

Gauzak naski gordinkisko atera ditut, bainan ez dira Eskualzaindian irakurtzekoak, ongi elgar ezagutzen dugunen artean baizik. Zuhauk ikus funtsean nori on zaitzun parte emaita, zerbait antolamendu egitekotan.

Zure aspaldiko

P. Lafitte

(1964-XII-2koari ihardespina)

Jaun mediku adixkidea,

Zure ondarreko kartak aipatzen dauzkit asko gauza. Ihardesten dautzut nahas-mahas, zuk galdeak egin ordenean.

1. Atsegin dut Nafarroan abiatua duzuen eskual-lan ederraz *Herrian* gotik aipatuko dugu. Luzaz diraula.

2. «Página en la *Lingua Navarrorum*», nik itzul nezake «Nafar-izkuntzazko orria», «eskuarazko lan bat» erraiten den bezala.

3. «Premio Axular» horrek zer arrakasta izanen duen aiduru nago. Zure itzulpena errea da. Huts bat aurkitzen diot, hedatzen ari dena. Diozuna aurrek bear dute *mintzo diren* bezala izkiriatu. Uste dut eman behar zinuela «*mintzatzen* diren bezala»; «*mintzo* da» mintzatzen *ari* den norbaitez; «mintzatzen da» mintzatzen *ohi* den edo mintzatzen *hasten* den batez. Hemen segurik berrekunde hori egiten dugu: «question d'aspect» erran ginezake erdaraz.

4. Zure kartan bazaude miretsia, «*zer gertatzen den Nafarroan, bein ere ez bezala, eskuarari hola bihurtzeko?*» Nahiko zinuen segurenik erran «*eskuaralat bihurtzeko*». «Norbaiti edo zerbaiti bihurtzea», Lapurdin eta Benabarren behintzat, aurka edo *kontra* jartzen da. Ez baita batere berdin!

5. Zuk bezala uste dut Antologiak ez duela «Textos arcaicos» direlako-en eiterik behar: literatura ez da filologia.

6. Fonetismoen kentzera ausartzen bagira, ez gira lan ttipiari lotuko. Nork berexiko ditu! Garbiki ez dut ikusten zertako *jijatzia* baztertuko dugun *büría* onhartzen badugu.

7. Laxalt amerikanoaz ez dakit deus ere.

8. Zure eskual-zertifikaten alde naiz osoki. Bainan ez ditake ardura gabe xutik ezar holako eraikizun bat. Hortako ere batzorde edo komisione baten beharra izanen da, beharko baitira programa edo ikas-ekeiak apailatu, eta bertzalde ikusi nork, nun, noiz, nola eta nor etsaminatzen ahalko dituzten.

9. *J.B. D* da Jean-Baptiste Dirassar (1) eskualzain laguntzaleen segretarioa: uste dut har-emanetan zirela harekin... Ederki derabila Hazparneko eskuara.

(1) J.B. Dirassar da gaurko *Herria* astekariaren zuzendaria eta gainera euskaltzain oho-rezkoa.

10. Induztria-ko goiti-beheitez ez dut nihaurek argi handirik: zerbait dakitela uste dutenak uzten ditut mintzatzeraz. Zure izenik salatu gabe erakarriko dut *Herrian* zure iritzia.

11. *H* delakoaz ez dut artikulurik egin, Minaberry andereak (2) ontu bertsu batzueri bertsuz irri egiteko ihardetsi baizik. Ez dut ikusten nola antola ditaken auzia, horkoek *h* hori soberakin, hemengoek beharrezkoa daukatelarik, eta nehork amor ez eman nahi! *X* horren sartzeak galarazi dauzku jadanik hainitz irakurle: ez nago *h* kentzekotan.

12. Nafarroan bada eskuaraz *h* baino handiagoko hutsik: «*eskatu izan dute holako ageriak*» aise erraiten da zuen artean, bertze orotan *dituzte* (?) diotelarik kasu hortan.

(2) Marie Jeanne Minaberry da gaur euskal idazle eta kazetari erretiratua, euskaltzain oho-
rezkoa.

(1969-V-3koari ihardespena)

Adixkide Jauna,

Huna ene ihardespenak, hemengo eskuara hartzen dudalarik eredu; horrek ez du erran nahi bertze eskualkiak makur dabiltzala, gureak ez bezalako lege batzuen pean beren mintzairia daukatelarik.

Laket

Piarres Adame gizon laketa zen: alegera, dena zirto eta irri solas...

Laket naiz Uztaritzen.

Lapurdi laket dut, bainan berdin laket ditut Nafarroa eta Bizkaia.

Laket zait hemen bizitzea.

Laket dut hemen bizitzea.

Uztaritzen laketzen da: ez da arras laketua, bidean da, laketuko da.

Punttalakurlo

Haurrean sosik ez izanez eskolako luma edo punttakoekin jostatzen ginen. «Kutx ala pil» erraiteko orde, lumak aurdikitzean erraiten zen «puntta ala kurlo» [esp. punto i culo]. Luma punttaz beheiti landatzen bazen «puntta» erran zuenak irabazten zuen. Hargatik xabal-xabala erortzen bazen, ikusi behar zen ea ahoz goiti etzana zenetz ala ahoz beheiti; eta, zeharka emaiten zenean, lanak ziren jujatzea erdia ala laurdena balio zuenetz.

Hortik jalgi dukegu «punttalakurlo», *punttiloso* edo *reparón* erraiteko.

Pilikintzo = torropilo (ttipi eta lodi).

Pedanteria (pedantismo) ez da gehiago entzuten.

Petulantzia zaharrek bazerabilaten *bizitasun* erraiteko, bainan hitz horrek ez zuen «harrokeriarik» adi-arazten españolez bezala.

Ados españoletik hartua dugu. Pilotariez erraiten ohi da: «*Hamarna! Ados, jaunak, ados*», erran nahi baita «*berdin*».

Badugu ere: «*enaiz horrekin ados*» entzun-arazteko ez girela «aburu bereko».

Jaukitzea da norbaiten eremaitea nausi baten gana (citar ante una autoridad) gauza batez garbitasun ateratzeko: ez da baitezpada akusatzea!

Apeztasun, ezin galduzko apez izaitea; apezgoa bat, apez *kargu* bat. Bainan ez ditazke beti *-tasun* eta *-goa* hain errexki berex elgarretarik; Xuberon eta Baxe-nabarren erraiten ohi dute: handigoa, hertsigoa, luzegoa, zabalgoa; Lapurdin: handitasun, hertsitasun, luzetasun, zabalutasun...

Orotan: erretorgoa, bikarigoa edo bikalgoa, notalgoa edo notarigoa. Hargatik tokitan notaltza, hala nola artzaingoa eta artzaintza, medikugoa eta medikuntza.

-tza horrek baditu asko ikur.

Eskaintza, emaitza = eskaintze, emaita, bainan halaber eskainia edo emana, ohointza ebastea baizik ez da. Laguntza da laguntzea, bai eta ere laguntzeko erabili den gauza edo bidea.

Arraintza-k erran nahi du ofizioa. Ikus gorago *hargintza* etc.

Entzun du Presidentgoa kargu bezala. Presidentzia ere bai Biltzar baten buru izaiteaz. Behin ere ez **Presidentza!*

Idarizkaritza eta idarizkarigoa elgarren bete dira: biek enplegu bera deitzen dute (secretariado). *Lekuaren* izendatzeko, ene ustez, *-tegi* bezalako zer-bait behar litake: *idaztegi* «secretaría».

Ohart huni: itsaso aldeko eskualdunek *-a* hainitz kentzen dituzte; *-keri*, *-go* erraiten dute, *-keria* edo *-goa* guk diogularik.

Deitu zinautan (zuk haurra eni atzo)

Deitu ninduzun (zuk ni atzo)

Deitu zidazun = *zuka* mintzatuz Arnegin *zitazun* (semea eni deitu zuen)

Ikusi nautzun xapela buruan (xapela zuri nik)

Ikusi zintudan (nik zu)

Igor zaiozu = igor ezazu

Aitor dut (orai)

Aitortzen dut (usaian bezala)

Mintzo naiz (orai ari naiz)

Mintzatzen naiz (usaian)

Paretari beha (edo so)

Urrunera beha zagon

Iguzkiak iguzkiari = iduzki betean (*da el sol de pleno*)

Gisa berean diogu gauak gauari, uriak uriari (nahiz gaztek laburtzen duten) erranez *gauak gau, uriak uri*.

Gizona gizon-tei: zer nahi izan dadien gizonaz (*sea lo que sea...*)

Kantu hori zuri aditu nautzun

Zu entzun zintudan kantatzen

Ni jo ninduzun (zuk)

(Zuka) Pellok jo zitazun (eni astoa)

Ondoko egunak arte, Jainkoak nahi badu.

P. Lafitte

(1970, Martxoa)

H

H-ek ez ditu bazter guziak bete behar, bereziki haren lekurik sekula izan den hitzetan.

Ez da izkiriatu behar: *hilun*, ilun edo illun baizik; *horai*, *horaindik*, etc. orai, oraindik, etc. baizik; *ihaz*, *ihazko*, jaz, jazko baizik; *jahio*, jaio baizik; *zahie* etorri zaie baizik; *mahilla*, maila baizik; *alketeheri*, alketeri edo alketeri baizik.

Zuk diozuna «*diptongoa hausten denean baizik ez dela sartu behar h hori bi bokalen artean*», egia handia, baina ez baita euskalki guzietan berdintzen.

Uztaritzen *ahizpa* hiru silabetan dugu, *gehiago* lau silabetan. Baina *hain* erraiten dugu silaba batez, ez *ahin*, salbu xuberotarrez *arin* erraiteko plazan, ez baita kasu bera.

Manera berezi batez ez ezar behin ere *h*-ik atzizkietan:

illehek, aitortzaha, zireiha,
atxehekin, arrazoihak, begihak, { Hauk oro gaizki emanak dira.
biltzarrehetan.

Bitxikeria: *ukitu* erraiten da, baina *hunkitu* gutartean.

Aipatu ginuen aspaldian kontsonanten ondoan ez ginituela *h*-ak begiratu-ko izkiribuz: beraz ez da gehiago *kh*, *lh*, *nh*, *rh*, *ph*, *th*-rik. Baina zer egin hitz lotuetan? Egia da zaharrek izkiriatu dutela askotan : *atzerrri*, *otserrri*. Baina gutarteko hainitzek ez dute ikusten zertako, *hartu* erranez geroz, ez duten on-*hartu* erranen. Gisa berean *herri* diotenen ongi daukate Eskual-herri ere izkiriitzen. Legeari ez ihardokitzeko, marratxo batez berexten ditugu bi hitz-zatiak.

Arno-basoa da: arno edateko egina den basoa, verre à vin, verre à Bordeaux, verre à champagne, etc., formari doako izena...

Baina erraiten dugu *baso bat arno*, un verre *de* vin, erran nahi baita: edozein baso, arnoz betea denez geroz.

Arno-basoa ez da baitezpada arnoz betetzen.

Badet nere funtsean (lurretan) zink-mia bat. Bainan errialdeko masoi edo sorgin batzorde batean sartuak diran zenbaitek arri-erakuskinen (muestras de piedra) indarra kanbia-razten didate. Ez al da deabruaren indarren medioz?

Nai nuke jakin meza bat bearrezkoa danez, elburu orretara ematen danean, indar suerte ori galerazteko, nik bidaltzen ditudan zink-arri erakuskinak (muestras de mineral) eldu ditezen nik bidaltzen ditudan lekura.

Ondoko egunak arte. Biotz-biotzetik agur andi bat.

P. Lafitte

A. IRIGARAY – P. LAFITTE
1933-1936

Iruñean, 5-XII-33

Pierre Lafitte jaunari,

Nere adiskide agurgarria: *Eskualduna* irakurtzen ari naizela, ikasten dut *Eskual Herriaren alde* liburuaren berria; asko poztu nau berri atsegin orrek. Non eros nezake? Otoi erran zadazu itz bat.

Aspaldian nere buruarekin bueltaka arituz, beti gauza berera eldu naiz: emen Nafarroako eskualdun zatian (orai elektionetan oso gora gelditu dira abertzaleen aldekoak, beste Nafarroaren aldean) bear bearrezkoa da euskal paper bat; giputz izkera ez da lapurtarra bezain atsegin eta errex guretako; ez ote ditake paperño bat egin euskaraz, bide nabar Nafarroako euskaldunendako ere on litakena? Zuen eta gure artean?

Bide batez, zabaldu ginezake *emeki* abertzaletasuna, eta euskara ortografiak eta erak ere poxi bat bateratu.

Euskarazko paper txiki bat bear litake, euskaldun politikarekilako ardura geixeagorekin, eta Frantzia ta Españaiko gutiagorekin. Zer zaizkitzu ene ametsak?

Badakusagu, emeki emeki (bertzalde) sartzen tuzuela *Eskualdunan* aberkoi ziriak; arimak irabazten ari zizteia?

Egon ongi eta agindu beti zure adiskide eta zerbitzariari.

Aingeru Irigaray

13-III-34

Pierre Lafitte yauna,

Neure adiskide agurgarria: emen dituzu yaun Larramendi-tarrak, Baztan Iruritako nere adiskide onak. Otoi, egin ezazu zerbait beren xedeari laguntzeko.

Mila esker *Gure Herrian* zuregandik egin den ene aipamenaz.

Egon ongi eta agindu zure zerbitzari txipienari.

A. Irigaray

29-V-34

Pierre Lafitte yauna,

Neure adiskide agurgarria: irakurtzen dut Vogel musikariaz diozuna eta ti-riatu naiz *Ene hautiaz*: non eros dezaket? Etzauzu iduritzen arras on litzateke-la liburutegi batian, Donianen edo Bayonan, agertzen diren liburu euskaldun be-riak, eta zaharretarik ditazkenak ere, kausitzen ahal izatea? Pirineoz unaindiko eskualdunek ezta kigu zer egin, norat jo, zuen alde ortan agertzen diren liburuak eskatzeko. Ene adiskide batek nai du Haranederren *Philotea* bat, bertze batek *Gueroco* bat: otoi, baldin badakizu non ditazken erran zadazu itz bat; aditu dut Belloc-eko Beneditanoek badutela liburu eskualdun parrasta bat: an ote?

Gogotik irakurtzen ditugu zure lan ezinederragokoak, *Eskualdunan*, eta berriki «Lan eskasa» *Gure Herrian*: milla zorion zure lan ederrarengatik. *Eskualduna* ezinegona bezala dago zenbeit denbora untan, bereziki sozialismo ta «franc-maçon»-en gatik; ez duzu uste anitzez geyago edatuko litzakela aste-karia, bere doyan, emekiago yoz ezkertarren politika? Iduritzen zait ainitzek irakurriko dituztela bertze egunkariak, berze gaien gose direlakotz preziski: be-riak, mundu guziko berriak, erdaldun egunkariek ezartzen dituzten einean be-rean ematen ez ditugun bizkitartean, ez diogu lekua yanen erdal egunkariari.

Zertan daude *eskualerrizaleak*?

Axularren *Gero* argitaratzekotan, uste dut itzez-itzez egin bear dela, oraiko ortographian; gurean, rr doblekin, eta h guziekin, latin erranak orrialdeko bei-ti baztertera; eta itz ez ezagunak beitiko aldean ere, bere itzulpenarekin, biz-kaitar eta gipuzkoarrek ulertu dezatenzat; nai nuke afera untaz, aburu berekoa zaren yakin, baitakit asko dakizula liburu ori.

Izen, bataio-izen euskaldunak bildu bear lirazkela nago; emen barreatzen ari dire, izen berri (A.G.) (Arana Goiri) batzu, itsusiak, baiño zaar ederren fal-taz eta ignoranziaz; or Dassance-k ba omen ditu anitz; ez ote du argitara eman gogo? Edo kopia bat utzi?

Barkatu gaitz erranak, eta agindu beti zure adiskide eta zerbitzari xume-nari.

Gure Herria, gero ta ederrago!

A. Irigaray

28-V-34

2-VI-34

M. Pierre Lafitte

Ustaritz

Nere yaun adiskidea: milla esker *Ene hautia* bidali bai dirazu; eztakit zenbat fabore egiten dirazun, eta urrik! Emen dut 10-eko paperño bat eta bidaltzen zitut, badakit ala ere onekin ez dizudala dena ordaintzen.

Idazten dirazularik, otoi, erradazu nongoa den eskuaraz zerbait ematen duen agerkari sozialista ori *Le Travail*; gutiziatua naiz, ikusteko.

Beste deus gabarik, egon ontsa eta agindu zure sehi xumeenari.

A. Irigaray

6-VI-34

Pierre Lafitte yauna,

Nere yaun maitea: nik egin ondolik, artu nuen zure gutuna. Milla esker *Philoteaz* agintzen dirazuna. Konprenitzen dut orko marxistaz diozuna; emen ere badugu zerbait alako. Ala ere iduritzen zait, barkatu geyegi erraten badut, geyago edatuko litzakela *Eskualduna* gaiak geiago aldatuz, eta politika elekatuz epelkiago; eskualduna berez ere epel da, eta uste dut atseginago artuko zuela astekaria; makurrean nago? Baditake; geyago edatzea astekari ori besterik enuke nai, beinik bein. Bataio-izena diozunagatik ere, eskerrik asko berriz ere.

Oso osoan nago, Axularrez diozunarekin.

Iaun enuke nik aldatuko *jaun*: emen J (jota espagnole) oso edatua da Gipuzkoan, eta kendu naiak daude; ortako ez da paratu bear *i* dagon tokian; *campo*, ez ote litzake obe *kampo* ezenez kanpo?

Deituraz diozunaz bistan da: *Cupido*, *Ovidio*,...

Latin sailak Axularren ongi daude? Ongi artuak clasico-etatik erran naidut.

Mila goraintzi. Zure zerbitzari xumeena.

A. Irigaray

P.S.— Erran zadazu, zor baldin badizut zerbait.

Roncesvalles - 14
Iruñean - 23-VIII-34

Pierre Lafitte yauna,

Neure adiskide eta yaun maitea, irakurtzen dut bozkario andi batekin argitara gogo duzuela illabetekari bat. Uste dut geyena eskuaraz eginen duzuela eta, ala balitz, edatuko litzake Nafarroko eskualdun parteetan eta Gipuzko zenbaitean *Eskualduna* baiño geyago.

Eskualduna, soberaxko emana iduritzen zait Frantziako goiti beitieta, emengo errietan interesaikin irakurtzeko; eta paper batean irakurtzen ahal balire Eskualerriekilako ainbeste gauza eta gora bera, uste dut, dagon gosearekin, sartuko zela emen ere. Eta nago, bear bearrezkoa dela zuen paper bat emengo partetan, eskuara ederra ikasteko, yastatzeko eta gozatzeko. Badakizu, abertzaletasuna dela bide, leia eta maitasun andia dela emen, Lapurdia-rendako, eta ainitz gustatzen dela *lapurtar eskuara* ederra, naiz anitzek ez yaikin ongi.

Ikusi zinuen azken batzarrean, Donostian, ez gaudela arras bakarrik zuk bezala pensatzen dugunak; asko daude orai gure aldera, au da euskara erreza eta erritarraren aldera behatzen dutenak.

Bat edo bertzek, emengo errietatik berriak igortzea ere zuen paper ortara elitzake batere gaizki; baiño, deus yakin gabe, sartzen naiz ni batere begiramen gabe, barkatu, baiño nere nai andia, lapurtar eskuara edatzen ikusteak, bulkatzen nau ausardi unen artzera.

Zer gisakoa izanen da paper ori? Berriketaria? Ezen *Eskualdunaren* utsa da mundu guztiko berri eskas dakarrela, ain guti, non orai berean emen gertatzen diren gauzak, ain barna izanik, ez paititu kasik aipatzen. Ez ote zaie *Eskualdunaren* agintariei atsegin, eskualdunak beren elburua erdiesteko, elkar arrapatzea bidean ezkertarrekin? Ala da, baiñan...

Zuen berri gose naukazu eta zerbait laguntzen aal badizuet, zuen lan eder orretan, erradazu itz bat.

Salve bat: *Euskalzaleek* Donostian erabili ginuen solasaz zer diraustazu? Zer bideak uste duzu zitezkelarenak, emengo idatz moldeak pixka bat oneratzeko? Agindu beti zure zurea den A. Irigaray-eri.

Nere ezkontzaren berria euskaraz ere eginarazi, baiñan ez dut oraiño.

Iruñean 11-IX-34
Roncesvalles 14-10

Pierre Lafitte yauna,

Nere adiskide agurgarria : bialtzen dizut erantzupen ori *Page des curieux*, azken *Gure Herriako* 35 garren galdeari. Nere frantsez errebesatua, otoi, orraztatuko bearko duzu eni bidali gabe, eta ala ere, eztakit argitaratzeko funtsik baduenez, zuk ikus.

Eya Dassance-k ere idazten duen *Gure Herriako* Bibliographie zatia, oso ederra ta interesantia. Donibaneko bilkurara ezin yuan, prestamenetan bainago, baiñan gogoz zuen artean izanen nuzue. Egon ongi eta agian eginen fite zuen aldizkari berria. Zure-zurea.

A. Irigaray

Aitak galde egiten ditzu eia nor den D. Etchegoyen (3).

(3) «D. Etchegoyen» hau da D. Soubelet *Eskualduna* astekariko zuzendariaren izenordea.

Iruñean 6-XI-34

Adiskide yauna, ezkontza bidayatik itzultzean atxematen dut zure gutuna, aspaldi egina dudarik gabe, mila esker zure desira eta itz onagatik. Eskeintzen dizut, nere bizi toki berria: «García Castañón, 4 - Pamplona».

Atsegin andia artzen dut jakitean nere lana gustatu zautzula, eta Dassance-k ere yarraikiko duela. Badugu izendegi serio baten bearra.

Ez dut ikusi Aitzina, eta, otoi, igor zadazu numero bat, plazer baduzu, bere sarian.

Soberasko aitzina juan ondoren emen, nik uste pixka bat emekiago yuan bear dugula guk ere, eta eskuara geixago...

Egon ongi eta agindu beti zure zerbitzari xumeenari.

A. Irigaray

García Castañón, 4-3°
Iruñean 4-XII-34

Pierre Lafitte yaunari

Ustaritz

Nere yaun adiskidea, naski zuk igorri zidazun *Aintzina* aldizkari polita!
Milla esker, beraz.

Otoi, egin zadazu artzale edo abonné, 5frs igorrikerik ere *bigarren zenbakia*. Zorionak ematen dauzkizut agerkari eder orrengatik, ala egin bear da lan, epelki eta barneki; emen, askok daude aspertuak erematen dugun bide gogor-rengatik: «*euskera geyago eta politica gutiago*»! ara emengo abertzale aunitzen teleka. Zuek ematen duzue erdian; jarraik bada bide ortatik, azkar eta berme, bide segura baita, eta gañera izan ditake emengo aunitzen ikas-bidea. Ederki litzake ortarako, zenbeit irakurle egitea Gipuzkoan eta Bizkayan, eta Nafarroako iparrean; nik nere aldetik, egin aala egingen dut. Gipuzkoan egingen dautzu Piarres Garmendia Eusko Ikaskuntzakoak (4).

Leeneko ikasbidea emengoentzat da *erdia baiño geyago* euskaraz ematea; eta zer euskara! Euskara garbia, baiñan errikoa bera. Gauzak interes dute (5) olako paperetan, *errietako berriak*, eskuaraz; eta *Ichtorio chahar* Etcheberry-rena bezalakoak: zeren Folk-lore guti biltzen da, denaren aldean; eta zer da gauza atseginagorik *ele xahar*, ipui, erran zaharrak, sorgin kontu, biltzea eta irakurtzea baiño! Ori ditake, politikaz betetako paper baten pausa tokia; eta dudarik gabe, ortarik zoazte zuek.

Irakurri nuen nere lana *Gure Herrian*, mila esker zure laguntzarengatik; norbaitek bidaliko aal du zerbait geyago! *Eskualduna miriku Pierre Larzabalen* (6), da lan bat ederra; erritikako irakurgaiak ez dire sobera ikusten gure aldizkarietan; eta ori da gauzarik atsegiñena eta nagusiena. Emen Barandiaranek bakarrik egiten du Folk-lore ori, eta zein ongi! Azken liburuan, ordea, Ariztia andreari (7) ez diote ain ongi lagundu!

Egon beti ongi eta prest naukazu laguntzeko nere einen. Zure zerbitzari.

A. Irigaray

(4) Piarres Garmendia Goyetche saratarra, Saran bizi zen. Gerlaren ondorioz, Bizkaira 1937an joanik, han hil zen.

(5) Etcheberry apeza 13 liburu bere kontuz idatzi zituen dohozititar idazle oparoa.

(6) P. Larzabal euskaltzaina. Ikus haren obrari P. Charrittonek aurkeztuak 7 to-motan.

(7) Mayi Ariztia «Amattoren uzta».

13-VIII-35

Ene adiskide maitea: zer pena artu nuen zure itzaldia ez entzutearekin Donostian! Baño baneraman 15 egun etxetik kampo, eta beartu nintzen sartzera. Aditu dut ezin ederragoa izan zela zure itzaldia; an ez ginenek non irakur dezakegu? Ainitz gara deseio ortan gaudenak.

Emen doakizu Luzaideko adiskide (Manezaundi) maite baten deiadarra; zuk igor dezakeiozu katichima eta eliz liburuño merke dozena bat mutiko ttipientzat? Ala balitz, igor zaiozu *nere kontu*, unat: *M. Enrique Zubiri* Valcarlos (Espagne).

Irakurtzen dut bozik *Aintzina*; bereziki *Ichtorio chahar* eta *Le persan*: unek badu arrakasta!

Boztuko nintzake edatzen balitz illabetekari eder ori; gazteetan ainitz irakurtzen ote da?

Eskualduna ederra nai ginuke emen *Nafarroan* pixka bat edatu; eskuara bera da eta egin litake; aditu nuen etzaiotela batere axolik astekariko jaunei Nafarroan edatzea, eta ere, ez ginukela bilduko erretasun andirik (kario baita emengo astekarien aldean) badut beldur; zer dirazu erraiten untaz?

Agian, uda untan bisita bat eginen datzugu Uztaritzen. Egon ongi eta agindu zure zerbitzari apalenari.

A. Irigaray

2-I-1936

Pierre Laffitte yauna,

Nere yaun adiskidea: irakurri dut yuan den *Eskualdunean* «Gure gurutzea» deritzaion irakur gaia; uste dut P.L. zu zarela eta orgatik nai dizut erran zein ongi atcheman ditudan zure arrazoiak, beti gertatzen zaitan bezala; zorigaitzez, *Ebangelioa* atalean ez dakusat zure oñatzik.

Berdin bozkario eta atsegin aundirekin segitzen dugu emen zuen *Aintzina* zuhurra; gauza funtsezkoak errateko eta egiteko ezta bear arrabotsa eta arroitua. Emen ainitzek ez dugu ontsa ikusten gure P.'ko agintariak deramaten bidea; naiago, eskualdungoaren azkartzea, axolatu gabe geyegi Españaiko koloreaz estalia dagonez; berdin Frantziak. Mintzairan ere arras akort gaude zuekin, emengo asko, eta emengo zenbeitek derabilaten eskuara irriegingarri zaigu, ezpaltitz nigarregingarri. Segi ol-ola: bide zuzenean zoazte, ezta dudarik.

Eskuararen aferaz, preziski, behar (behar!) ginuke emen sararazi *Eskualduna*, zenbeit eskutartean bereziki, paperak zirriborrazten dituztenen eskuetan; nik beti igortzen ditut bizpairur urririk; ez ote litake (salneurri apal batean) barratu (Gipuzkoan) zenbait numero, propagandatako; dozena bat edo ala? Aspalditik ideia orrek nerabila, baño ez bide zaiote deus axolik *Eskualdunean*? Ala uste dut.

Bestenaz, afera aundia da eskuarentzat, ikus dezatentzat emengo batzuk nolakoa den euskara goxoa, euskara aberatsa eta euskara erritarra, ots *Eskualdunena*.

Eta, barkatu otoi, zertako ez edatu geyago *Eskualduna* or zuen alde ortan berean? Ederki dago «Gure gurutzea», baño etzen batere gaizki izanzen saretan biltzea ainitz gazte eskualdun; ortako, etzait iduritzen, barkatu berri ere, bide oberena dela sobera eliztiar agertzea; izatea bai, baño itxura pixka bat apaindu, nabarmendu gabe. Eskualdunak gutxi gara, eta bearrezkoa da denak biltzea eskualdungoaren saretan; sare oietan sartuz, elizarako oztasuna ere galtzen da lenagotik bada, eskualdungoa, berez, kristaua baita. Eliztiartasuna zerbeit estaliz irakurle berri geyago irabaziko zuken *Eskualdunak*, zarrak galdu baño... Ortan da auzia.

Gure astekari ederraren amodioak erranarazten dit itz ausarta abek; uste dut balio duela ortan gogoetatzea; ikus dezagun ezkertarrek nola estaltzen duten bere barna, beren paperetan, ez dezakegu guk berdinegin?

Urte berri on bat eta osasunez eta euskalzaletasunez betea. Zure adiskide eta zerbitzari.

Zuen berri onak, beti on neri.

Aingeru Irigaray

Iruñen 27-III-36
G. Gastañón, 4-3°

Piarres Lafitte yauna,

Nere adiskide agurgarria : nai nituzke zure ele on batzu, afera ezin andiago bati buruz.

Bilingüismo escolar legeaz ari gara: Gobernua legea ematera ixuria. Badakizu nola gabiltzan texto-taz: maisu euskaldunik ez asko errietan; erri euskaldun askotan aurrek ez euskaraz edo guti; zer egin orai, zer irakatsi, zer eska Gobernuari, guk egin aal izateko, eta *ridicule*-rik ez yasaiteko gero; plan nationala bat bear dugu orai bereala, egiten ahal diren gauzena; nik uste gutxi egin daikela emen, berehala, ta zer da gutxi ori?

Otoi, ixilean nai baduzu, erradazu zer iduritzen zaitzun obekienik, ezen nik sudurra sartzen aal nuke *comisión* onetan. Gurasoek erran bear, naski, zer eltan irakatsi beren umeei; baño, erri euskaldun uts batean, gurasoek ezpadute eskuara eskatzen, axola etzaielakotz?...

Bada zer pentsa. Milla esker igorriko dauzkizut, itz bat erraten baldin badirazu; zeren, beharrezkoa da conseilu bat, bereziki, gauzak egiten eta ikusten dituen yakitun batengandik. Egon ontsa eta agindu zure zerbitzari eta adiskideari.

A. Irigaray

P.S.— Artu bide zintuen nik biali lerroak *Gure Herriarendako?*